

(Ne)spregledano iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije

JAMA PRI GLAŽUTI, POSLEDNJE POČIVALIŠČE LOSOV

Besedilo in foto lobanje: Matija Križnar

Danes je los (*Alces alces*) največji predstavnik jelenov (družina Cervidae). Še v zgodnjem holocenu je bil eden bolj razširjenih velikih sesalcev večjega območja Evrope in Severne Amerike. Nekaj fosilnih in subfosilnih ostankov so našli tudi v Sloveniji, kjer po številčnosti izstopajo najdbe s kolišč na Ljubljanskem barju.

Presenetljivo najdišče ostankov treh losov so našli leta 1913 v jami pri Glažuti (jama Linija), v osrčju Goteniške gore. Odkritje in raziskovanje losovih ostankov je zelo dobro dokumentirano in v arhivu Prirodoslovnega muzeja Slovenije hranimo tudi fotografije, ki jih je naredil takratni muzejski fotograf in naravoslovec Fran Dobovšek (1876–1915). Prvi so jamo odkrili jamarji Društva za raziskovanje podzemnih jam iz Ljubljane (danes DZRJL), ki so v njej opazili kosti, ki so jih sprva pripisali jelenom. O najdbi so obvestili ravnateljstvo Kranjskega deželnega muzeja, ki je v Glažuto napotilo omenjenega Dobovška. Tako sta nastali vsaj dve fotografiji, ena izpred vhoda v jamo (brezno) in ena z jamarji ob fosilnih kosteh. Zbrane kosti so nato nekaj let ležale v muzejskem depozitu, dokler jih ni okoli leta 1922 pričel pregledovati dr. Fran Kos. Kosti je poslal v določitev na Dunaj, kjer jih je zoolog in paleontolog Otto Antonius pripisal losu, Kos pa je o teh zanimivih ostankih napisal razpravo. Kasneje je bilo skoraj celotno okostje losa na osnovi najdb iz jame pri Glažuti tudi sestavljeno in postavljeno v muzejske razstavne dvorane.

Na žalost je bila usoda jame podobna mnogim z območja Kočevskega ter je danes zasuta. Z nekaj napora in ob pomoči lokalnih jamarjev smo uspeli locirati vhod ter ga primerjati z Dobovškovo fotografijo iz leta 1913. Edina neznanka ostaja torej še natančna starost kosti losov, za katere predvidevamo, da izhajajo iz pozne pleistocenske ali zgodnje holocenske dobe. Poslednji losi so po slovenskem ozemlju namreč tavalili še v pozni rimski dobi, pred okoli 1.650 leti na območju visoke planote Soriške planine, kar sovпада z izumrtjem teh velikih sesalcev južno od Alp.

Najdišče losov (*Alces alces*) iz jame pri Glažuti z jamarji in Franom Dobovškom (kleči skrajno desno) iz leta 1913. Našli so ostanke treh osebkov, med katerimi je tudi dobro ohranjena lobanja (zgoraj desno).

Fotografijo in ostanke hrani Prirodoslovni muzej Slovenije.

INDIJSKI BRODNIK – SKRIVNOSTNEŽ MORSKIH GLOBIN

Besedilo: Tea Knapič

Brodniki so edinstveni glavonožci, ki se v marsičem razlikujejo od svojih najbližjih sorodnikov – hobotnic, lignjev in sip. Najbolj očitna razlika je zunanja lupina, ki je brodnike stotine milijonov let ščitila, danes pa jih obsoja na propad. Zaradi njihove presenetljive podobnosti s predniki, ki so plavali v plitvih morjih pred pol milijarde let, jih označujemo za žive fosile.

Brodniki izvirajo iz poznega kambrija, svoj razcvet pa so doživeli v zgodnjem paleozoiku. Zabeleženih fosilnih vrst je preko 2.500, danes živeči pa so zastopani z rodovima *Nautilus* in *Allonautilus*, a natančno število vrst še vedno ni povsem jasno. Najbolj znan med njimi je indijski brodnik (*Nautilus pompilius*), ki naj bi bil po zadnjih taksonomskih raziskavah skupek več vrst pod enim imenom.

Indijski brodnik živi na globokomorskih pobočjih koralnih grebenov Indopacifika, kjer so njegove meje bivanja omejene z mejami površinske temperature (25 °C) in globinske implozije (800 m pod morsk gladino). Kljub prepričanju, da je aktiven plenilec, so nedavne študije s posnetki obnašanja v naravi in akvarijih pokazale, da je primarno mrhovinar. Pri iskanju hrane si pomaga z 90 lovkami, ki so za razliko od ostalih glavonožcev brez priseskov in s katerimi lahko svoj plen zazna tudi 10 m daleč. Lupina je značilne spiralaste oblike, zgoraj temna in spodaj svetla. Takšno nasprotno senčenje pomaga pri izogibanju plenilcem, saj se lupina, gledana od zgoraj, zlije s temo morja, gledana od spodaj pa s svetlobo, ki prihaja od zgoraj. Notranjost je sestavljena iz številnih zračnih kamric, ki jih žival menja v obdobju rasti. Ko na robu lupine preraste eno, zgradi novo, večjo kamrico, v katero se preseli celotna žival z vsemi notranjimi organi. Manjše kamrice ostanejo med sabo povezane s t. i. sifonom, ki omogoča spreminjanje razmerja med tekočino in plinom v kamricah, s čimer brodnik uravnava plovnost. Premika se lahko tudi s pomočjo reaktivnega potiska vode skozi lijakast organ v plaščevi votlini.

Kot večina globokomorskih živali tudi brodnik izredno počasi

raste, spolno aktiven je šele po 10 ali 15 letih in ima nizko plodnost z 1–10 jajci, ki se razvijajo skoraj eno leto. Vse to v kombinaciji s prekomernim in nenadzorovanim lovom, da bi zadovoljili svetovno povpraševanje po okrasnih lupinah, močno ogroža lokalne populacije, ki so na robu izumrtja.

V Prirodoslovnem muzeju Slovenije hranimo dve lupini indijskega brodnika iz zbirke konhilij grofa Franca Hohenwarta (1771–1844), ki je ena temeljnih zbirk muzeja in si jo je mogoče ogledati na razstavnem hodniku. ✱

Lupina indijskega brodnika iz Hohenwartove zbirke konhilij, ene prvih zbirk Kranjskega deželnega muzeja (1821), ki je neprecenljivega naravoslovnega in zgodovinskega pomena. (foto: David Kunc)